

NORRBERGET DETALJPLANEFÖRSLAG

ANTIKVARISK GRANSKNING OCH KONSEKVENSBESKRIVNING

VAXHOLMS STAD OCH STOCKHOLMS LÄN
KALLE ANDERBERG, PAUL WILUND 2017-06-20 REV 2017-06-26

INNEHÅLL

FÖRORD	3
SAMMANFATTNING	5
RIKSINTRESSET	6
PLAN OCH BYGGLAGEN	8
SLUTORD	11

Förord

Följande-PM är upprättat av Paul Wilund och Kalle Anderberg, Wilund arkitekter & antikvarier AB på uppdrag av Vaxholms stad. Bakgrunden är att Vaxholms stad genom en markanvisningstävling har tagit fram ett detaljplaneförslag över området Norrberget på Vaxön. Området är relativt centralt beläget och det ligger inom riksintresse för kulturmiljövården. Förslaget har granskats och platsen har besökts vid ett par tillfällen. En central frågeställning har varit hur planförslaget påverkar, och vilka konsekvenser det har förståelsen av riksintressets uttryck, utpekade kulturhistoriskt värdefulla miljöer samt till PBLs varsamhetsparagrafer.

Paul Wilund
Arkitekt MSA, Bebyggelseantikvarie SPBA, fil.kand.

Kalle Anderberg
Bebyggelseantikvarie SPBA, fil.kand.

Wilund arkitekter & antikvarier AB
Nybrogatan 81
114 41 Stockholm
08-231939 & 070-6639639
kontoret@wa2.se
www.wa2.se

Planområdet "I Hamn" Från planförslaget

Sammanfattning

Planförslaget presenterar en stadslik struktur med varierad bebyggelse i form av flerfamiljshus. Bebyggelsen utgörs av en småskalig kvartersstruktur med kvartersbebyggelse i 3 våningar plus vind. Förslaget innehåller stadsrum i traditionell kvartersform, överlagrat med en struktur med gångstråk och gårdar som skapar olika möjligheter att röra sig genom området. Bebyggelsen är orienterad så att det skapas siktlinjer som ger kontakt med den befintliga staden.

Den antikvariska bedömningen är att planförslagets påverkan på de värdekärnor som ingår i riksintresset är mycket liten.

Förslaget beskriver att man inte nödvändigtvis behöver anamma det bebyggelseförslag som ingår, men att några gemensamma principer ska syfta till att säkra variationen i bebyggelsen. Ur antikvarisk synpunkt noteras att det går att minska de negativa konsekvenserna för kulturmiljöerna och riksintresset genom att i detaljplan styra bebyggelsens gestaltning. Framförallt för att erhalla en hög kvalitet på bebyggelsen, både i helhet och i detalj samt material men också för att undvika vissa arkitektoniska uttryck som kan uppfattas som främmande, exempelvis asymmetriska tak och överstora takkupor.

Riksintresset

Två perspektiv är centrala i Riksintresset Vaxholm, detta är farledsmiljön utmed inloppet till Stockholm samt den militära miljön och småstadsmiljön. Den militära miljös uttryck är bland annat försvarsanläggningarna, servicesamhället och handelsplatsen Vaxholm, och planmönstret med rätvinkligt rutnät och tät stadsbebyggelse närmast hamnen. Farledsmiljön kommer till uttryck bland annat i hamnlägen, bebyggelsegrupper, sommarvillor från 1800-talets senare del och i viss mån 1900-talets villabebyggelse.

MILITÄRA MILJÖN

Nedanstående textavsnitt är citerade ur riksintressebeskrivningen.

Militär miljö och småstadsmiljö, med försvarsanläggningar utmed farleden in mot Stockholm och staden Vaxholm, som visar Stockholms sjöförsvaret alltsedan 1500-talet, befästningskonstens utveckling sedan början av 1700-talet, samt hur servicesamhället och sedermera staden Vaxholm växte upp som en följd av Vaxholms kastell.

Försvarsanläggningarna i och i närheten av Vaxholm, som utvecklats ur Gustav Vasas första skans 1548 och i sin nuvarande utformning huvudsakligen speglar befästningskonsten under 1800-talets andra hälft. Det gäller bl. a. Vaxholms kastell, Vaxö batteri och Rindö redutt.

KOMMENTAR

Det aktuella området ligger ganska långt från de försvarsanläggningar som utgör uttryck för riksintresset.

Med den i förslaget angivna bebyggelsen i 3 våningar samt inredd vind finns det goda förutsättningar att bebyggelsen ansluter till och underordnar sig omgivningens landmärken. Från norr kommer Norrberget i huvudsak att upplevas som en klippformation. Förslaget bedöms därmed inte utgöra en påtaglig skada på de militära uttrycken för riksintresset, Vaxholms kastell och Vaxö batteri.

Vi bedömer att den planerade bebyggelsen som den ser ut i förslaget inte kommer att utgöra någon skada på riksintressets militära aspekter.

Vaxholms stad som uppstod som ett servicesamhälle till fästningen och centrum för handeln i skärgården, avsköndrades som egen församling omkring 1630 och fick stadsprivilegier som brukar dateras till 1652.

Planmönstret med rätvinkligt rutnät och tät stadsbebyggelse i de centrala delarna närmast hamnen samt oregelbundet gatunät med friliggande, mer småskalig träbebyggelse för en fiskarbefolkning norr därom och villaområden i väster. Bebyggelse som hör samman med rekreativlivets uppblomstring från och med 1800-talets senare del.

KOMMENTAR

En bärande formulering i riksintressebeskrivningen är värdet hos den småskaliga bebyggelsen i stadsmiljön. Det är en bebyggelse som har sina rötter i innerskärgårdens levnadsförhållanden under 1800-talet, men som under 1900-talet delvis omvandlades till eller kompletterades med fritidshus och sommarnöjen.

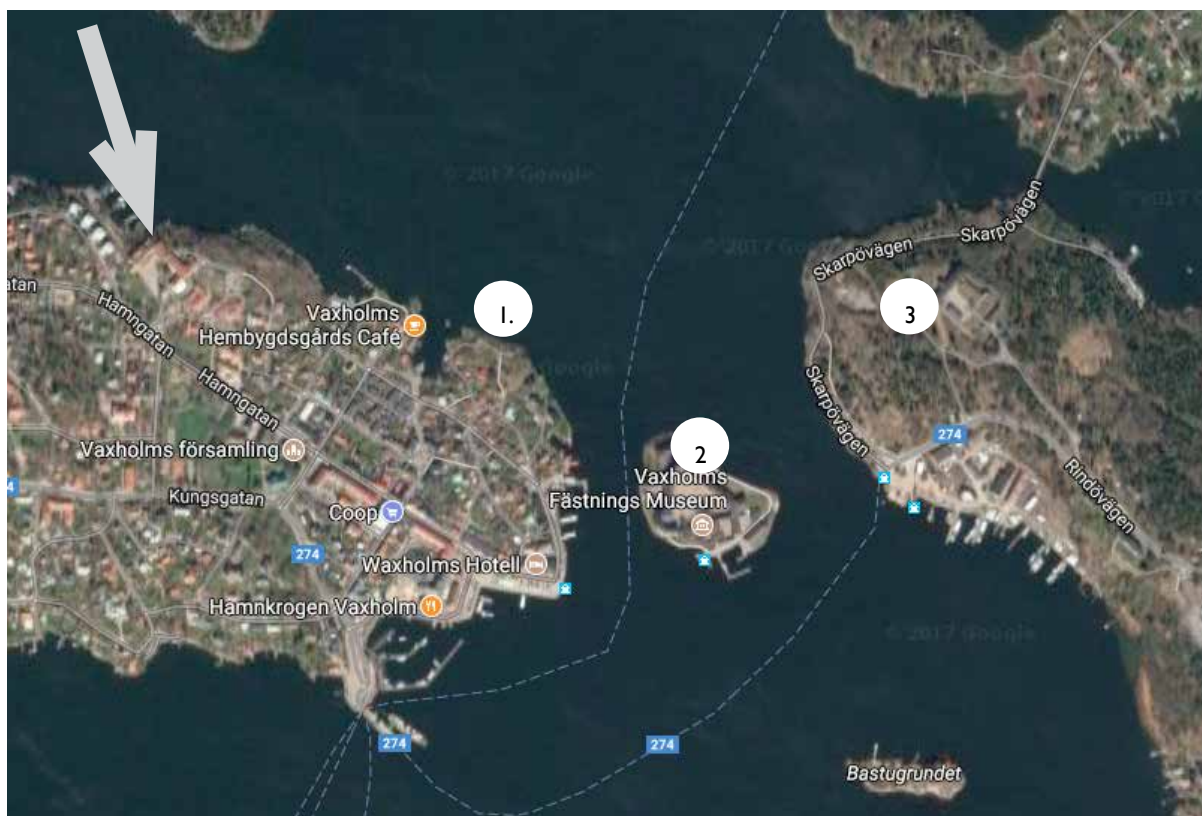
Vår uppfattning är att det framlagda planförslaget presenterar en varierad bebyggelsestruktur som på ett genomtänkt sätt bygger vidare på den befintliga stadsmiljöns värden och därmed kan komma att fungera mycket bra som en fortsättning på denna stadsväv.

STORSTUGAN OCH LÄGRET

Riksintressebeskrivningen anger inte Storstugan och Lägret som delar av de militärhistoriska lämningarna.

De utgör dock de kulturhistoriska komponenter i området som närmast svarar mot de militära aspekterna i riksintresset.

Lägret utgörs av en parkmiljö som tidigare har varit lägerplats för militären, platsen har varit park sedan 1950-talet. Storstugan uppfördes 1907 som en social mötesplats för lediga soldater.

Riksintressets försvarshistoriska delar. 1. Vaxö batteri (Kronuddens batteri inom Vaxholmslinjen), 2. Vaxholms kastell, 3. Rindö Redutt.

Pilen visar platsen för planområdet där Norrbergsskolan ligger idag. Bild: Google earth

Storstugan kommer genom förslaget att få bebyggelse närmare inpå sig än tidigare och byggnaden som tidigare har haft ett närmast solitärt läge kommer att genom förslaget att ingå i en stadsstruktur. Ny bebyggelse kommer att uppföras norr och väster om Storstugan.

Området söder om Storstugan ner mot Lägret kommer att lämnas orörda. De väsentliga delarna av Lägret och Storstugan kommer därmed att förbli intakta och riksintresset kommer att vara avläsbart och begripligt även efter att planområdet har bebyggts.

FARLEDSMILJÖN

Riksintresset farledsmiljöns uttryck består av bebyggelsekomponenter och miljöer som sammanfaller med de aspekter som skyddas genom PBLs hänsynsbestämmelser. Dessa behandlas nedan.

Plan och bygglagen

PBL:s andra kapitel behandlar allmänna och enskilda intressen. I PBL 2 Kap 6§ första punkten anges att:

Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till 1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan,

Vår bedömning är att planen är väl anpassad till stadsbilden. Den består av en kvarterstruktur som utgör en fortsättning på, och samtidigt motiverad förtätning av den befintliga staden.

Avseende landskapsbilden kommer planen att påverka platsens topografi genom att vissa lågpunkter kommer att utnyttjas till garage och överdäckas, dock med återplantering. Förslaget innebär dock stora sprängningsarbeten.

I och med att silhuetten mot vattnet till största delen blir intakt och att den nya bebyggelsen inte breder ut sig framför Storstugan får planen ändå betraktas som hänsynsfull mot Stads- och landskapsbilden och även mot platsens kulturvärden.

Avseende naturvärden bör man i största möjliga utsträckning spara berghällar och äldre träd. Den ambitionen framgår i planen men det är inte helt tydligt vilka träd och berghällar som är tänkta att sparas.

PBL 8 kap 9§ anger att: *En obebyggd tomt som ska bebyggas ska ordnas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen.*

Planförslaget presenterar bebyggelse som genom planbegränsningarna till största delen får en traditionell anknytning men där formspråket också representerar samtiden.

Lägret och Storstugans gavelparti. Planområdet ligger till vänster om Storstugan i bild, bebyggelsen kommer att ungefär motsvara trädkronorna i höjd. Påverkan kommer att vara begränsad och de militärhistoriska lämningarna Storstugan och lägret kommer att vara avläsbara.

DETALJPLANEASPEKTER

Vissa husformer kan dock vara mindre lämpliga i det kulturhistoriskt viktiga sammanhanget. Främst gäller det de byggnader som har assymetriskt tak och överstora fönsterkupor. Det assymetriska taket har visserligen tillämpats under lång tid när man har velat skapa illusion av ett brant tak mot gatan. Men då har det ofta rört sig om höga hus i slutna kvarter, tex i Stockholms innerstad. I planförslaget dyker denna byggnadsform upp som gavelfasad och arkitektoniskt formelement. Denna husform kan komma att upplevas som främmande och oharmonisk i kontakten med övrig befintlig bebyggelse och i synnerhet med Storstugan, mot vilken en sådan byggnad gränsar i planförslaget. Vår uppfattning är att det är lämpligare att Storstugan och även områdets randszoner får interagera med mer traditionella byggnadsformer. Hustypen med assymetriskt tak kan möjligen användas, men man bör då sträva efter att i så fall baka in sådana hus i kvarteren och låta dem omges av mer konventionella takformer.

Planförslaget tar viss hänsyn till befintlig vegetation vilket är positivt. I förslagets illustrationsmaterial har karaktärsskapande träd bevarats. Det är även önskvärt då man får en fin träridå mellan den nya och befintliga bebyggelsen längs Hamngatan för att skapa en trädgårdsstadskaraktär som kan fungera som en länk mellan befintlig och ny bebyggelse. Naturmiljön är även en viktig del i Storstugans kulturhistoriska värde som nationalromantisk byggnad. Viktigare träd och tex berghällar som skall bevaras bör därmed läggas in i detaljplanen för att ge ett ökat skydd. I PBL 8 Kap 9§ anges att *naturförutsättningarna så långt möjligt tas till vara vid nybebyggelse.*

Fotomontage från planförslaget. En bebyggelsesiluet kommer att skapas mot vattnet ungefär där Norrbergsskolan ligger idag. Denna blir mer påtaglig än nuvarande bebyggelse. Påverkan i dessa delar står i direkt proportion till bebyggelsens höjd. Landskapsvärdena behålls dock i huvudsak då bebyggelsen ligger indragen från strandlinjen. Utkiksberget, till vänster i bild blir inte bebyggt.

Materialitet och detaljering är viktiga komponenter för att skapa en bebyggelsemiljö som upplevs ha hög kvalitet och trivsel. Materialvalen i tak, fasader och fönster är också viktiga för hur husen åldras. Vid infogande av ny bebyggelse i historisk miljö visar tidigare exempel på att välstuderade lösningar gällande fasadmateriäl, fönstersättning och material i fönster, entréer, takfot och takmaterial är viktiga för att skapa en välfungerande helhet. I dessa lägen kan målsättningarna många gånger likna de vid restaurering. Anpassning kan dock utformas på många olika sätt, och i en stadsväv kan denna variation vara positiv och värdefull. Det är dock viktigt att i detaljplanen införa bestämmelser om material, traditionella former, anpassning till omgivande bebyggelse och varsamhet för att i bygglovskedet och kontrollplan kunna styra den arkitektoniska kvaliteten.

Fotomontage från planförslaget. Tv Kv. Hamngatan och kv. Storgården. Byggnaden i Kv Storgården med överstora takkupor och asymmetriskt takfall representerar en byggnadsform som kan upplevas som främmande och otraditionell i kontakten med Storstugan och i förhållande till befintlig bebyggelse. Samma gäller för bilden till höger som är ett fotomontage av Kv. Ekens gräns mot Hamngatan. Byggnader med denna form lämpar sig bättre inne i kvartersstrukturen.

Slutord

Förslaget innebär att en tät semiurban stadsstruktur med en täthet motsvarande stadskärnans adderas. Här skapas två noder mellan vilka det finns en bebyggelse med en lägre täthet, bebyggelse som tidigare har utgjort randbebyggelse. Det genom planen tillkommande stadsområdet I Hamn kan komma att tolkas som en utvidgning av den befintliga stadskärnan, eller som en ny stadsdel. Förslaget kommer att innebära att stadsrummets tyngdpunkt förskjuts.

Stadskärnan i Vaxholm är relativt liten och den består av ett fåtal komponenter som verkligen bär på de värden som sammankopplas med stadens identitet som skärgårdsstad.

Om man misslyckas med kvalitén på det nya området så kan det drabba den historiska stadskärnan negativt. Å andra sidan kan en stadsdel med hög kvalitet snarast skapa positiva synergieffekter på stadskärnan.

Det är därmed viktigt att parallellt upprätthålla och förstärka den historiska stadskärnans identitet och attraktivitet samtidigt som man satsar på kvalitét i det nya området.

Befintliga naturvärden, idetta fall karaktärsskapande skärgårdstallar och berghöllar, bör tas tillvara och inarbetas i detaljplanen för att få rättsverkan och ett långsiktigt skydd.